

RÅBÄCKS MEKANISKA STENHUGGERI
— på —
KINNEKULLE.

Tag hand om tekniken

**Dokumentation av seminariet på Råbäcks Mekaniska Stenhuggeri
den 30 augusti 2008**

Seminariet, som samlade ett 70-tal deltagare inräknat föreläsare och funktionärer, var ett samarrangemang mellan Råbäcks Mekaniska Stenhuggeri, Västarvet och Götene kommun.

Program för seminariet lördagen den 30 augusti

- 09:30 **Samling med kaffe och smörgås** i nya stenhuggeriet
 Välkomsthälsning, Jennie Mörk, Götene kommun
- 10:00 **Visning av stenhuggeriet i full drift**
- 11.30 Buss till seminarielokalen vid Hjelmsäters egendom
- 11:45 **Skydda, bevara, återta**
 Peter Sjömar, docent, Göteborgs Universitet/Dacapo Hantverksskola
- 12:45 **Lunch**
- 13:30 **Stenhuggeriets ställning idag**
 Lennart Selrot, civilekonom, Sveriges Stenindustriförbund
- 14:00 **Att bevara ett stenhuggeri**
 Eva Björkman, länsantikvarie, Länsstyrelsen i Västra Götaland
- 14:20 **Arbetslivsmuseer i Sverige**
 Hans Hellman, industriantikvarie, Forsviks Industriminnen och ArbetSam
- 14:35 **Till vem vänder man sig?**
 Rolf Danielsson, processledare, Västarvet
- 15:00 Åter till stenhuggeriet med buss
- 15:15 **Kaffe med dopp** i gamla stenhuggeriet

Seminarieledare är Lars Bergström, Västarvet.

Korta fakta om Råbäcks Mekaniska Stenhuggeri

- @ Anläggningen stod klar år 1888 och var en del av Råbäcks Bruk.
- @ Driften lades ned år 1970 och anläggningen stod därefter öde i drygt tio år.
- @ Stiftelsen Råbäcks Mekaniska Stenhuggeri (grundad 1982) äger stenhuggeriet och har nyttjanderätt till marken på obegränsad tid.
- @ Föreningen Stenhuggeriets Vänner (grundad 1983) är en ideell förening som har till uppgift att bevara, vårda och levandegöra stenhuggeriet.
- @ Stenhuggeriet blev byggnadsminne år 1984.

Föreläsarna och seminarieansvariga, från vänster: Hans Hellman, Rolf Danielsson, Lennart Selrot, Eva Björkman, Lars Bergström, Peter Sjömar och Eric Julihn.

Edna Cers visar porträtthuggning för några av seminariedeltagarna.

Stig Thor håller högt tempo vid kantsågen i nya verkstaden.

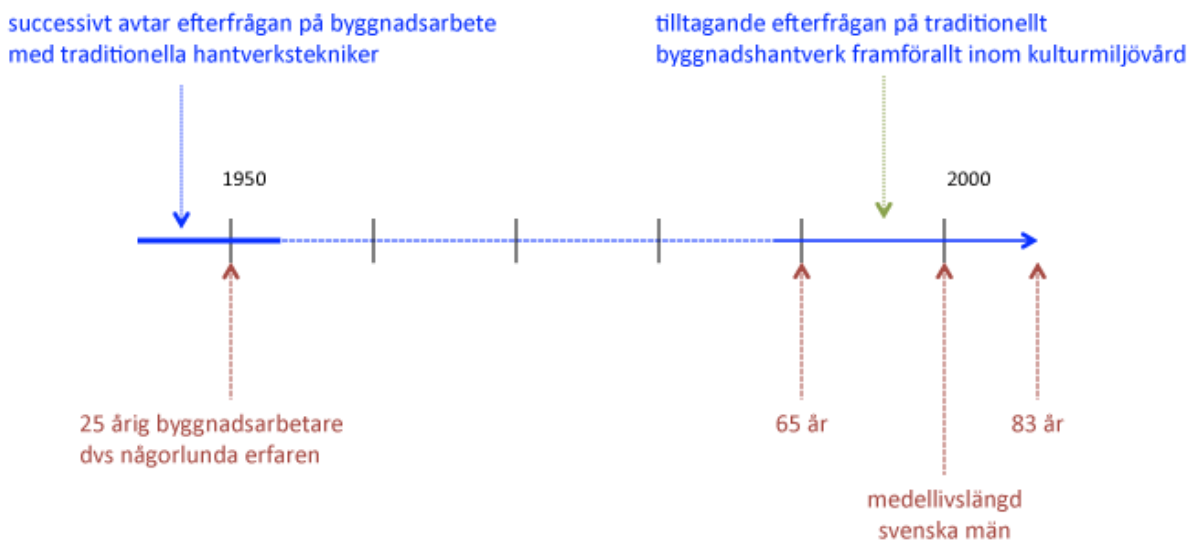
Börje Johnsson demonstrerar slipmaskinen i nya verkstaden.

Peter Sjömar: Skydda, bevara och återta

Att "bevara" hantverkskunskap

– erfarenheter från Hantverksskolan Dacapo

Först bör jag kanske nämna problemet, dvs orsaken till att det är meningsfullt att ställa samman orden hantverk och bevarande: Det första konstaterande man då måste göra är att hantverkskunskap som alla annan praktisk kunskap upprätthålls, utvecklas och förmedlas inom utövandet. Den grundläggande aspekten på problemet handlar alltså om efterfrågan på hantverk. Inom många hantverksområden har efterfrågan blivit så svag att inom näringsutövande har kunskapsförmedlingen upphört. Byggbranschen kan tjäna som exempel: den sista generationen byggnadsarbetare som lärde sig att arbeta med så kallade traditionella material och metoder i en situation där dessa material och metoder utgjorde det "reguljära" byggandet fick sin utbildning under kriget och alldeles efter krigsslutet. Under 1950-talet ersattes många av de historiska materialen och metoderna, som t.ex putsning med luftkalkbruk, med andra material och metoder. Kunskapsförmedlingen flyttades då självfallet över till de nya material och metoder som ersatte de gamla.

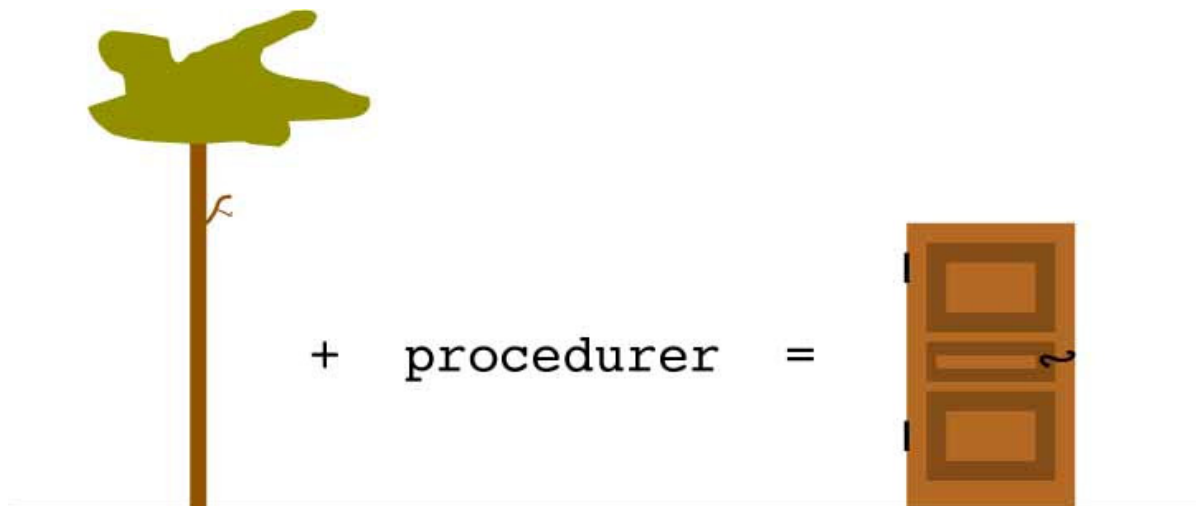

Att kunskap som inte efterfrågas, och som det därmed saknas yrkesmässig relevans försvinner med dem som sist lärde sig är inget märkligt. Tvärt om - det omvända vore, ur företags och närings synpunkt, anmärkningsvärt. Av detta konstaterande kan man också bestämma en grundläggande förutsättning för bevarande av kunskap (för även om det inte är intressant för reguljärt yrkesutövande kan det finnas anledning att av andra orsaker upprätthålla kunskap om historiska arbets- och produktionssätt).

På Dacapo i Mariestad ser vi två möjliga vägar för att konstruera en samhällig situation som efterfrågar "hotade" hantverk. Den ena vägen kan benämnas för "reservatsmodellen" och den andra för "integrationsmodellen". I den första modellen inrättar man, ungefär som när ett naturområde är hotat, ett reservat som fungerar under så speciella villkor att det som sker i andra delar av samhället inte sker inom reservatet (t.ex. att äldre hantverkskunskap tillåts glömmas bort). Den andra modellen är motsatt. I stället för att särskilja hantverksmässigt utövande från andra kunskapsrelaterade aktiviteter gäller det att öppna de system för att finansiera kunskapsutveckling och kunskapsöverföring som vårt samhälle tillämpar även för hantverksområden.

Vi valde den senare vägen av den enkla orsaken att vi inte trodde att de skulle vara möjligt att få fram finansiering av ett kunskapsmässigt "reservat" i vilket historiska metoder att bygga hus, anlägga och sköta trädgårdar kan föras vidare. Det föreföll rimligare att försöka bli del av och ingå i de existerande systemen för kulturarvsvård och högre kunskapsarbete i stället för att skapa nya system vid sidan av.

Att bli del av något kräver ofta att man lyckas övertyga dem man vill tillhöra att man passar in i sällskapet. För oss på Hantverksskolan har, som första steg, detta handlat om att uppgå i universitetsvärlden eftersom vi då kan få finansiering av två av de verksamhetsben som integrationsmodellen betyder för vår del: grundutbildning och forskning. Därför har vi ägnat en del tid åt att fundera över vår kunskapsteoretiska position, dvs vad hantverkskunskap är i relation till annan kunskap.

Syftet med den lite naiv bilden ovan är att snabbt komma fram till ett grundbegrepp. En tall kan bli till en rad nyttiga ting, t.ex. en dörr. Det som har förändrat tallen och fått den att inta dörrens skepnad kan uttryckas som ett antal utförda procedurer (i skogen, på sågen och i snickeriet). Enligt Svenska Akademiens ordbok betyder procedur i vid mening: *åtgärd, gärning, handling, manipulation, behandling, uppträdande, beteende & handlingssätt*. I mer

bestämd mening beskrivs en procedur som: *en följd av handlingsmoment som tillsammans bilda en viss handling, behandling eller åtgärd*. Ordboks författaren framhåller särskilt: *det vid handlingen följda schemat eller tillämpade tillvägagångssättet*. Man följer så att säga en procedur.

Om procedurer kan man ha kunskap (procedurkunskap). Bilden visar något om denna kunskaps funktion. Till vänster finns en utgångspunkt och till höger en produkt. Den mellanliggande kunskapen fungera alltså som redskap eller medel att nå ett bestämt utfall eller resultat. Kunskapen kan, genom sin funktion, därmed benämnas som praktisk. Tillskillnad från teoretisk kunskap där förklaringar eller förståelse är mål i sig. Med detta sätt att använda begreppen praktik och teori når man till en funktionsbestämning, men bestämningen säger däremot inget om kunskapen innehåll eller art, t.ex. om den sitter i huvudet, händerna eller någon annanstans.

Hantverkskunskap är alltså enligt det skisserade resonemanget ovan praktisk kunskap därför att kunskapen fungerar som redskap att nå ett bestämt (produktions)mål. Som sådan skiljer sig inte hantverkskunskap från andra professioners kunskaper. Arkitekters, ingenjörers, läkares, lärarens, juristers, prästers och andra yrkesutövares kunskap är också praktisk och tjänar som redskap, men dessa grupper har en längre tid tillhört det högre utbildningssystemet och är kunskapsförsörjda genom forskning. Sedan 2005 är också Dacapo en del av detta system. Då upptogs hantverksskolan av Institutionen för Kulturvård vid Göteborgs universitet. Därmed återstår endast det tredje verksamhetsbenet för att "integrationen" skall bli fungerande.

Praktisk kunskap eller professionskunskap förutsätter samverkan mellan (yrkes)utövande, utvecklingsarbete och utbildning. Den forskande och utbildande delen inom ett praktiskt kunskapsområde kräver stöd av de "kliniska" tillämpning och omvänt. Normalt är detta inget större problem men inom vissa områden krävs det särskilda lösningar, t.ex. inom sjukvården. Till en medicinsk fakultet hör därför en universitetsklinik. Utan denna kontakt vore det antagligen omöjligt att utbilda ny personal för sjukvården och utveckla nya behandlingsmetoder. På motsvarande sätt behöver i alla fall vissa hantverksområden ett institutionellt verksamhetsstöd som ger utrymme för en hantverklig praktik som är inte kan utövas inom näringsutövandet. Det sista steget i det hantverkliga "bevarande arbete" som vi bedrivit i Mariestad handlar därför om att utverka ett nationellt och regionalt uppdrag att ansvara för den del av kulturmiljövårdens hantverk som affärsdrivande bygg- och anläggningsföretag inte har möjligt att ta ansvar för.

Lennart Selrot: Stenhuggeriets ställning idag

Seminarium Råbäck 2008-08-30

Mitt pass inleddes med en genomgång av vad **Sveriges Stenindustriförbund (SSF)** med dotterbolaget **Stenindustrins Forskningsinstitut AB** står för. Det är alltså en branschorganisation som har till syfte att främja användandet av natursten (alltså ingen arbetsgivarorganisation inom Svenskt Näringsliv). Förbundet har ca 115 medlemsföretag som tillhör olika sektioner, alltefter inriktning (bil 1). Bland företagen finns också leverantörer till stenindustrin, vilka väl närmast kan betraktas som sponsorer av verksamheten.

Därefter följde en genomgång av **verksamhetsområden inom SSF** (bil 2). Den absolut viktigaste grenen är **branschtidskriften STEN**, som bl a distribueras till alla arkitektkontor i Norden. Nästan lika viktig är **Stenhandboken med Stenkartoteket**. Om detta kan den intresserade läsa mera på SSF:s hemsida www.sten.se. Ett häfte av Stenhandboken som beräknades bli helt färdig under 2008 behandlar Restaurering.

Avslutningsvis redogjorde jag för en enkät angående **nuläget** inom industrin när det gäller rena hantverksmässiga **stenhuggeriarbeten**. Denna föranleddes av en motion vid SSF:s årsmöte 2007 (se bilaga 3 – förutsättningar för enkäten). Resultatet redovisas i bilaga 4. En slutsats inom branschen var att det kunskaps- och åldersmässigt ser bättre ut än man vågat hoppas. Problemet är att arbetena kommer så sporadiskt och oplanerat. Detta leder bl a till att mycket kvalificerade stenhuggare får sysselsättas med mera rutinbetonade arbeten under mellanperioderna.

Med vänliga hälsningar

Lennart Selrot

Bilaga 1

Sveriges Stenindustriförbund (SSF)

och

Stenindustrins Forskningsinstitut AB (SFI)

Sektionsindelning

BRYTNING

FÖRÄDLING

MONTERING OCH HANDEL (MoHa)

GRAVVÅRDAR (GRO)

Bilaga 2

SSF – verksamhetsområden

Tidskriften STEN – 4 nr/år

Stenhandboken

Granskningsnämnd för mästarbrev

Etiskt råd

Stenpriset

Rådgivning

Hemsidan

Stentavlan (och övrig info till medlemmar)

Till företag som utför entreprenader och/eller företag som tillverkar naturstensdetaljer med avancerat stenhuggeri

Vid SSF:s årsmöte den 19 april 2007 behandlades två motioner lämnade av Mikael Traung mt Restaurering AB. Årsmötet utsåg en arbetsgrupp bestående av Mikael Traung, mt Restaurering, Anders Liberg, Sh Bygg och Göran Falk, Naturstenskompaniet att utreda motionernas frågeställningar och ta fram förslag till lämpliga åtgärder.

En av motionerna behandlade frågan om framtida tillgång på skickliga stenhuggare i Sverige inom en 5-10 årsperiod. För att tydliggöra den nuvarande tillgången har arbetsgruppen beslutat att skicka en enkät till både medlemsföretag och andra aktörer med verksamhet inom entreprenad och stenhuggeri. Syftet med enkäten är att få en överblick av Sveriges nuvarande kapacitet inom restaureringsområdet.

Arbetsgruppen avser att diskutera framtida kapacitetsbehov tillsammans med fastighetsförvaltare och gemensamt försöka finna en planering för att trygga den framtida rekryteringen och utbildningen av nya allroundkunniga stenhuggare.

Erforderlig kunskapsnivå är inte beskriven, varje företag gör en egen bedömning utifrån sin kunskap och erfarenhet av kvalifikationskrav.

Enkäten är anonym vad avser de stenhuggare som redovisas, endast antal stenhuggare och ålder anges inom respektive område och materialslag.

Vid frågor kontaktas Göran Falk, tel: 0485-66 54 53, mobil: 0708-73 98 40, e-post: goran.falk@naturstenskompaniet.se

Upplysningar om andra företag med stenhuggarkunskap kan lämnas på enkäten och mottages med tacksamhet.

Enkäten och sändlista bifogas som fil och önskas i retur till Göran Falk senast den 6 juli 2007.

Eva Björkman: Att bevara ett stenhuggeri

(abstract)

Råbäcks Mekaniska Stenhuggeri – att bevara ett stenhuggeri

Råbäcks Mekaniska Stenhuggeri är ett belysande exempel på de möjligheter och problem som finns kring att bevara en industrimiljö levande.

Stenhuggeriet lyftes fram som ett industriminne i samband med att Götene kommuns industriminnen inventerades 1978. Industrisamhällets kulturarv hade då börjat uppmärksammas i olika sammanhang och ett lokalt intresse fanns också på Kinnekulle för stenhuggeriets historia. Verksamheten i stenhuggeriet hade upphört 1970 och ett gradvis förfall hade påbörjats som hotade byggnadernas existens.

Filmen Stenhuggeri på Kinnekulle som spelades in på Råbäck och visades 1981 bidrog starkt till att väcka intresset för ett bevarande. Flera intressenter samlades och bildade en förening för att försöka bevara stenhuggeriet. Föreningen lät utarbeta stadgar till dels en stiftelse, dels en stödförening.

Stiftelsen bildades 1982 med syfte att bevara och vårda anläggningen och att hålla verksamheten levande. Den övertog ansvaret för den gamla stenhuggeribyggnaden från 1888 och genomförde den nödvändiga upprustningen av byggnaden i dåvarande AMS regi. Sedan 1993 har stiftelsen också nyttjanderätt till det nya stenhuggeriet från 1935.

Föreningen Stenhuggeriets Vänner tillkom 1983 för att samla dem som ville arbeta aktivt i stenhuggeriet med dess maskiner, med stenhuggeri och huggning. Tack vare vännernas ideella insatser med att iordningställa och komplettera den maskinella utrustningen kan de ursprungliga och remdrivna stenhuggerierna visas i drift och handhuggning demonstreras. Anläggningen är idag en kulturturistisk sevärdhet av stort intresse, där besökarna kan ta del av den månghundraåriga stenhuggeritraditionen på Kinnekulle

Det upprustade gamla stenhuggeriet skyddades som byggnadsminne 1984. Det innebär ett skydd för byggnaden, men en levande verksamhet kan inte skyddas. För att hålla anläggningen levande krävs både kunskaper och engagemang från många parter. Dagens seminarium kan förhoppningsvis bidra till att utveckla den publika verksamheten och öka intresset för stenhuggeriet. Vi som på olika sätt är engagerade för stenhuggeriet hoppas också på en förbättrad kunskapsförmedling och skapande av ett nätverk med andra arbetslivsmuseer med samma inriktning.

(powerpoint-presentation)

Råbäcks Mekaniska Stenhuggeri - att bevara ett stenhuggeri

- Gamla stenhuggeriet från 1888
- Nya stenhuggeriet från 1936
- Verksamheten upphörde 1970
- Stenhuggeriet hotat
- Filmen Stenhuggeri på Kinnekulle 1981
- Stiftelsen Råbäcks Mekaniska Stenhuggeri 1982
- Upprustning 1983
- Föreningen Stenhuggeriets Vänner 1983
- Byggnadsminne 1984

Motiv för bevarandet

- Industrisamhällets kulturarv hade börjat uppmärksammas
- Stenhuggerinäringen är en betydelsefull del av Kinnekulles historia alltsedan medeltiden
- Stenhuggeribyggnaden var det bäst bevarade av de mekaniska stenhuggerierna som funnits på Kinnekulle
- Anläggningen berättar om en väsentlig del av stembearbetningens historia på såväl Kinnekulle som landet i sin helhet

Stiftelsen Råbäcks Mekaniska Stenhuggeri

- Stiftelsens syfte att äga och förvalta stenhuggeriet
- Stiftelsens stadgar:
 - Bevara och vårda stenhuggeriet
 - Hålla stenhuggeriet öppet för allmänheten
 - Medverka till att bevara stenhuggarkonsten
- Det gamla stenhuggeriet ägs av stiftelsen
- Nyttjanderättsavtal på marken
- Nyttjanderättsavtal för nya stenhuggeriet

Stiftelsens sammansättning

- Götene kommun
- Råbäcks egendom
- Thorsbergs stenhuggeri
- Västergötlands museum
- Föreningen Stenhuggeriets vänner
- Kinnekulle hembygdsförening
- Industrifacket Metall
- Företagarna i Götene

Föreningen Stenhuggeriets Vänner

- Förening för dem som vill arbeta aktivt i stenhuggeriet
- Föreningen har cirka 150 medlemmar
- Stora ideella insatser för att iordningställa och komplettera den maskinella utrustningen
- Visar stenhuggeriet och dess maskiner i drift
- Kursverksamhet i stenhuggeriet

Byggnadsminnesförklaringen och skyddsbestämmelserna

- Byggnaden får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
- I byggnadens inre får ingrepp inte göras i stommen, ej heller ändring av eller ingrepp i maskiner och annan utrustning som hör till fastigheten och därtill knuten verksamhet.
- Byggnaden ska underhållas så att den inte förfaller. Vård och underhållsarbeten ska utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
- Området kring byggnaden ska hållas i sådant skick att byggnadens utseende och karaktär inte förvanskas.

Ekonomi

- Bidrag från anslaget för kulturmiljövård, Länsstyrelsen
- Bidrag till arbetslivsmuseer från Riksantikvarieämbetet
- Bidrag från stiftelser (Grevillis fond)
- Bidrag från stiftarna och föreningsmedlemmarna
- Intäkter från förbokade gruppbesök
- Lotterier och kaffeförsäljning vid visningsdagar
- Medlemsavgifter i föreningen

Frågor att lösa för framtiden

- Kunskapsöverföring:
 - för skötsel av anläggningen och maskinerna
 - av yrkeskunskaper i stenhuggeri
 - yrkesutbildning och kurser för intresserade
- Bättre information:
 - hemsida
 - ny broschyr och skrift
 - utställning
 - bra vägvisning

Fler framtidsfrågor

Öppethållande och visningar:

- bemanning: ideella insatser, sommararbetande ungdomar genom kommunen
- caféverksamhet: ungdomar, samarbeta med förening
- aktiviteter tillsammans med företag
- lämpliga öppettider för allmänheten

Hans Hellman: Arbetslivsmuseer i Sverige

(abstract)

Arbetsam

Arbetsam, Arbetslivsmuseernas samarbetsråd, är idag Sveriges största rikstäckande museinätverk. Arbetsam är en ideell förening vars övergripande syfte är att "främja och utveckla bevarandet och gestaltandet av industrisamhällets framväxt och kulturarv."

Det finns idag 1378 registrerade arbetslivsmuseer varav 375 är medlemmar i Arbetsam. Arbetsam bildades 1998 och har idag verkat i 10 år. Antalet medlemmar ökar för varje år och variationen i medlemmarnas verksamheter är uppenbar. Här finns allt från kvarnar och gjuterier till tändkolor och ångmaskiner via fordon av olika slag till lin och porslin. Ingen nämnd ingen glömd.

Varje år ges museiguiden Arbetsamma museer ut. Denna katalog är en förteckning över de museer som ingår i Arbetsam. Totalt är i dagsläget 341 av de 375 medlemmarna representerade i katalogen. Katalogen har 2008 getts ut i sin sjätte upplaga och har beställts av 203 turistbyråer i Sverige. Detta är ett bra sätt för medlemmarna att marknadsföra sin verksamhet på ett rikstäckande plan.

Arbetsams uppgift är även att se till att medlemmarna nås av den information som berör dem från exempelvis Kulturdepartementet och Riksantikvarieämbetet men även från andra medlemmar i Arbetsam.

Databasen med över Sveriges 1385 registrerade arbetslivsmuseer finns att tillgå på vår hemsida www.arbetsam.com.

Rolf Danielsson: Till vem vänder man sig?

Seminarium Råbäck:

Förankring och partnerskap

- Många aktörer mot samma mål
- Studera goda exempel och ta lärdom
- Tydliggör den egna resursen

Sponsorer och bidrag

- Analysera närområdet
- Vad kan man erbjuda
- Höj summan rejält
- Riktade aktiviteter
- Kursutbud

Kommunalt intresse

- Bidragsstruktur är problematisk
- Arbetsmarknadsinsatserna förändrade
- Beställare – utförare
- Skolverksamheten, lärarroll
- Utveckla samtalet kultur, fritid, skola och näringsliv
- Marknadsföringspotential

Turismen, en näring

- Lokalt ansvar i kommunen
- Svaga resurser för utveckling på kommunal nivå
- Regionnivå svårt att nå fram
- Utnyttja Leader – landsbygdsutvecklingsmedel
- Finna nya samarbetsvänner delregionalt, paketera flera besöksmål

Ideel förening och långsiktighet

- Synliggöra verksamheten och platsen
- Satsa på +55, aktiva människor i kommunen
- Be kommunen om hjälp med information in i kommunen och marknadsföring utåt

Aktörer inom det industrihistoriska fältet, nationellt:

Arbetets Museum

Museet öppnande 1991 och ligger i en äldre fabriksbyggnad som kallas Strykjärnet i Norrköping. Det drivs som en stiftelse där LO, TCO, ABF samt KF är huvudmän. Statligt bidrag erhålls för driften.

Museet fungerar som en mötesplats där arbetet och arbetets villkor levandegörs i utställningar, seminarier och programverksamhet. Museet samlar inte in föremål, men väl berättelser och minnen. Redan vid starten var dokumentation och forskning en viktig del av verksamheten och man genomför en bred verksamhet med många olika samarbetspartners i olika projekt. 1997-2000 hade museet ett nationellt uppdrag att lyfta fram arbetslivsmuseerna och att driva opinionsbildning kring industrisamhällets förändring. Boken "När röken lagts sig" gavs ut som handbok för eldsjälarna och arbetslivsmuseer.

Arbetets Museum vill vara en "nyskapande mötesplats för samtalet om människors arbete, liv och villkor". / www.arbetetsmuseum.se /

ArbetSam.

Den ideella organisationen skapades 1998 och har som syfte att främja och utveckla bevarandet och gestaltandet av industrisamhällets framväxt och kulturarv.

Man har ett kansli förlagt till Arbetets museum i Norrköping och arbetar med att stärka de ingående museernas identitet och sprida kännedom om verksamheten. Idag är cirka 1 360 arbetslivsmuseer medlemmar som finns runt om i landet.

Man anordnar konferenser och utbildningsdagar samt ger årligen ut en skrift om museerna. Hemsidan är aktuell och nyhetsbrev produceras digitalt.

I Västra Götaland finns cirka 150 arbetslivsmuseer redovisade i databasen för Arbetsam. Spridningen av museer inom regionen är bred både sett ur verksamhetsinriktning och geografiskt läge. I februari 2006 anordnade ArbetSam en utbildningsdag kring arkivfrågor i Lysekil i anslutning till föreningen L. Laurin.. / www.arbetsam.com /

Industrihistoriskt Forum.

Sammanslutningen bildades 1992 och syftet var att fungera som ett organ för bevarande, dokumentation, forskning och opinionsbildning inom det industrihistoriska fältet. Arbetet är inriktat på att samordna, ge en överblick samt stärka arbetet med det industriella kulturarvet. Detta görs genom att anordna seminarier, öka idéutbytet samt stödja ett regionalt nätverksarbete runt om i landet.

Webbplatsen skall informera om det som pågår inom fälten bibliotek, utställningar samt Forums egen verksamhet. Uppföljningen är inte helt dagsaktuell.

Medlemmarna består av institutioner, museer, branschorganisationer och fackföreningar samt arkiv och bibliotek. En ökad samverkan finns mellan Industrihistoriskt Forum och Svenska Industriminnesföreningen med bland annat gemensam plats och dag för årsmöte samt anordnande av utflykter mm. . / www.industrihistorisktforum.nu /

Nordiska museet och Samdok

Museet är ett statligt ansvarsmuseum med en lång tradition av arbete inom det industrihistoriska fältet. Tidigt genomfördes minnesinsamlingar för olika yrkeskategorier och större projekt med bland annat lokalunderökningar har resulterat i ett omfattande arkivmaterial. Verksamheten inom det industrihistoriska fältet utvecklades starkt genom Nordiska Museet och övriga regionala och kommunala museernas samtidsdokumentation som utvecklades under 1970-talets slut (Samdok). Nordiska Museet inrymmer Samdoks sekretariat . På 1990-talet genomfördes ett antal seminarier och i samband med detta utarbetades ett antal metodböcker inom det museala dokumentationsfältet.

Museet har varit drivande i samarbetsprojektet "Dokumentation av industrisamhällets kulturarv - ett utvecklingsprojekt" 2001-2002. Detta som en del den statliga satsningen på industrisamhällets kulturarv. / www.nordiskamuseet.se /

Riksantikvarieämbetet (RAÄ)

Statlig myndighet med ansvar för kulturmiljö och kulturarv, vars uppdrag fastställs av regeringen. Man arbetar långsiktigt med att skydda, dokumentera och vårda kulturarvet. Verksamheten inom det industrihistoriska fältet finns inom Kulturmiljöavdelningen.

Verksamheten sker genom att utveckla arbetet inom det industrihistoriska området med bevarandefrågor kring fabriker och produktionsmiljöer samt att utveckla samarbete och delaktighet med andra aktörer.

Riksantikvarieämbetet handlägger även ansökningar om bidrag till Arbetslivsmuseer. För 2005 fanns 3 975 000 att fördela varav Västra Götaland fick 828 500 till 13 olika projekt. 2006 beviljades 12 projekt till en sammanlagd summa av 513 000.

Under åren 2002-2004 genomfördes ett utvecklingsprojekt för att ta fram ett handlingsprogram för att utveckla arbetet med det industrihistoriska arvet "Svenska industriminnen". Detta omfattade tolv industrimiljöer runt om i landet varav två från Västra Götaland ingick, Fall- och slussområdet i Trollhättan och Sjuhäradsbygdens textilindustri. Slutrapporten utkom under vintern 2007. / www.raa.se /

SIM

Svenska Industriminnesföreningen bildades 1989 med ambitionen att samla alla som var intresserade av industriminnesvård och teknikhistoria. Föreningen har cirka 350 medlemmar, både föreningar, institutioner och enskilda. Ett par gånger per år ges ett nyhetsbrev ut (från och med 2007 i digital form). SIM delar årligen, sedan 1995, ut diplom för goda bevarandeinsatser inom det industrihistoriska fältet, "Årets industriminne". Syftet är att stödja lokalt arbete som har långsiktiga mål och som arbetar på ett nyskapande sätt. Första årets diplom gick till Älvängens Repslagarmuseum i Ale kommun. 2004 gavs det till Föreningen Ryttarens Torvströfabrik i Falköpings kommun.

SIM är svensk representant inom TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage; www.mnactec.com/TICCIH/). / www.industriminnen.se/

Tekniska Museet

Museet grundades 1924 och blev en stiftelse 1947. Sedan 1960-talet har man statligt stöd och numera även ett nationellt uppdrag att ansvara för det tekniska och industriella kulturarvet.

Museet har ett omfattande arkiv med fotografier, arkivalier och ritningar. Man bedriver även insamling, dokumentation och forskningsarbeten och har ett nära samarbete med Riksantikvarieämbetet och Kungliga Tekniska Högskolan (enheten för teknik och vetenskapshistoria). 2002 utarbetades en långsiktig strategi för insamling och dokumentation inom museets verksamhetsområde. I samarbete med SIM producerades 2003 en vandringsutställning där "Årets Industriminne" presenterades. Denna åtföljdes av en publikation om de levande industriminnena. (förf S. Karlsson)

Årsboken Daedalus har utkommit sedan 1931 med artiklar inom museets verksamhetsfält. / www.tekniskamuseet.se/

Centrum för Näringslivshistoria.

Den ideella föreningen bildades 1974 och har idag medlemmar runt om i landet. Från början arbetade man under namnet Stockholms Företagarminnen. Syftet är att bevara och presentera näringslivets historia genom aktiv insamling, publicerandet av webbmaterial och böcker. En forskningsdatabas håller på att upprättas och idag finns även tillgång till skolmaterial via hemsidan. Föreningen arbetar även som konsulter åt näringslivet i arkivfrågor. Materialet omfattar mer än 6 000 företag och man har lokaler på Grindstuguvägen i Bromma. Det förvarade materialet är deponerat av företagen som är ägare till sina samlingar och arkivalier. / www.naringslivshistoria.se/

Arbetarrörelsens Arkiv och bibliotek (ARAB)

Institutionen är en fristående stiftelse med staten, LO samt SAP som stiftare och startade redan 1902. Arkivet omfattar den svenska arbetarrörelsen med cirka 5000 arkiv från facklig och politisk sida samt även många personarkiv. Samlingar av fotografier och film finns även. Fältarbeten sker regelbundet med insamling runt om i landet. Biblioteket är ett centralt vetenskapligt specialbibliotek.

Forskning om arbetarrörelsens historia främjas genom seminarier, publikationer och samarbete med Universitet och Högskolor. / www.arbhist.nu/

Vid Linköpings Universitet finns **enheten Tema Q** (kultur och samhälle). Den ingår i Institutionen för studier av samhällsutveckling och kultur (ISAK) och har under senare år utvecklat en forskningsinriktning mot kulturarv och historiebruk. Här finns bland annat ett pågående projekt om kulturmiljö och kulturarv delfinansierat av Riksantikvarieämbetet. Frågor kring lokal och regional utveckling där kulturella resurser och lokala kulturmönster får en viktig roll är teman som utvecklas. Under 2006 har man bland annat anordnat ett seminarium kring hembygdsrörelsens utmaningar.

Avdelningen för teknik och vetenskapshistoria vid **Kungliga Tekniska Högskolan** bedriver forskning och undervisning om teknik och teknisk förändring i ett historiskt perspektiv. Här finns **enheten för Industriminnesforskning** som startade sin verksamhet 1992. Marie

Nisser har innehaft en professur där fram till sin pensionering. Enheten har varit aktiv i nordiskt samarbete med doktorandutbildningar och även haft projekt med utbyte i Baltikum. Institutionen har även ett nära samarbete med kulturmiljövården på central och regional nivå.

(Programmet TIK , Teknik, Industri och kulturarv etablerades 1999 av Uppsala Universitet som ett forskningsprojekt där Norbergs kommun i Bergslagen var samarbetspartner. 2001 vidgades programmet då även Fagersta kommun ingick. Målet var att skapa förutsättningar för kunskapsproduktion i syfte att ta tillvara, återanvända och utveckla resurser i Bergslagen. En del av finansieringen skedde med EU-medel under 2001 och 2002 då aktiviteten var omfattande.)

Svenska Nationalkommittén för Teknikhistoria har en koppling till Kungliga Vetenskapsakademien där man även återfinner dess hemsida. Kommittén verkar för att främja teknikhistorisk forskning, undervisning och förmedling. Man anordnar bland annat Teknikhistoriska dagar vart annat år där forskare, studenter och yrkesverksamma möts för att diskutera och informera om olika projekt. Den teknikhistoriska årsboken, Polhem, ges ut av kommittén.

Aktörer inom det industrihistoriska fältet i Västra Götaland:

Föreningsarkiven

Inom Västra Götalandsregionen finns fyra regionala folkrörelsearkiv, Bohusläns föreningsarkiv i Uddevalla, Föreningsarkivet i Mölndal, Älvsborgs läns folkrörelsearkiv i Vänersborg samt Skaraborgs läns folkrörelsearkiv i Lidköping. Arkiven tar emot föreningsarkiv för förvaring och svarar även för gallring, uppordning och rådgivning. Forskarsalar finns där man tar emot besök från såväl enskilda som föreningar. Anslag fås från Riksarkivet, regionen och kommunerna. / www.bohusarkiv.se, www.alvsborgsarkiv.se, www.skaraborgsarkiv.se /

Utöver detta finns ett stort antal lokala föreningsarkiv i regionen

Hembygdsförbunden i Västra Götalandsregionen

Ett regionalt kulturpolitiskt uppdrag har getts till Bohusläns hembygdsförbund, Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund samt till Västergötlands hembygdsförbund med syfte att stödja de lokala föreningarnas arbete, att aktivt verka för kulturarvet i hembygden bevaras och brukas samt att man finner samverkansformer inom ABM –sektorn utifrån plattformen "Kraftkälla för medborgare och lärande".

Tillsammans består förbunden av nästan 350 lokala föreningar och organisationer med cirka 80 000 medlemmar. Inom Göteborgsområdet finns Göteborgs hembygdsförbund som har cirka 40-talet föreningar och organisationer anslutna. Verksamheten inom förbunden är omfattande inte minst inom utbildningssidan och ett aktivt arbete pågår med att registrera samlingarna och att utveckla samarbetet med skolan. Både Bohusläns hembygdsförbund och Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund har medverkat i arbetet med Agenda Kulturarv.

Regelbunden medlemsinformation sker via nyhetsbrev och tidskrifter och årsböcker ges ut. Förbunden har aktuella hemsidor där medlemsförteckningar över de lokala hembygdsföreningarna återfinns.

/ www.bohuslanshembygdsforbund.se / , www.hembygden.se/dalsland/ , www.hembygden.se/vastergotland/ /

Industrihistoria i Väst

Föreningen bildades i slutet på 1990-talet med en ambition att utveckla bevarandefrågorna kring det industriella arvet i Västra Götaland. Även frågor om insamling av arkivalier och foton ingår i verksamheten liksom en ambition att informera företagen om dess roll inom det

västsvenska kulturarvet. Föreningen har många institutionella medlemmar och antalet medlemmar uppskattas till cirka 400 och är ganska stabilt.

En mindre tidskrift startades 2004 både som nätutgåva och i pappersform. Tanken var att den skulle fungera som ett organ för diskussion och presentation av industrihistoriska frågor, pågående projekt och litteraturinformation. Hittills har den utkommit med två nummer per år. Hemsidan tar upp frågor och information kring Göteborg och Västsverige, men är i behov att dateras upp.

Föreningen anordnar regelbundet utflykter i regionen till industrimiljöer och man är medlem av Industrihistoriskt Forum. / www.industrihistoriaivast.net /

Industrihistoriska Nätverket

Inom västra Götaland genomfördes en industrihistorisk utredning som ledde fram till att det år 2002 gavs ett gemensamt uppdrag till Stiftelsen Forsviks Industriminnen, Innovatum Kunskapens Hus samt Textilmuseet att samordna och utveckla det industrihistoriska arbetet inom regionen så att alla aktörer omfattades. Detta samarbete mellan institutionerna har fortsatt och det har genomförts enkätundersökningar om industrisamhällets kulturarv till regionens kommuner samt till företagen. Den senare undersökningen genomfördes 2006 och resultatet kommer att redovisas i början av kommande år. Syftet har varit att få en bättre kunskapsbild och att finna nya former för dialog. En regional webbplats har framtagits i nära samarbete med Västsvenska Turistrådet. / www.industrihistoria.se /

Gemensamma företagsbesök har genomförts där frågor kring arkiv, dokumentation och samverkan belysts. Studiedagar för gymnasielärare inom regionen har genomförts. Ett antal tematiska nätverksträffar har genomförts med de lokala museer inom regionen som har ambitioner att verka inom det industrihistoriska fältet.

Institutionen för kulturvård, Göteborgs Universitet

Kulturvård innefattar såväl studiet de materiella som immateriella uttrycken för den mänskliga kulturen. Ämnet är gränsöverskridande och förutsätter att samverkan sker över olika ämnesdiscipliner och i nära kontakt med berörda samhällssektorer och avnämare.

Institutionen har under senare år tagit initiativ till utveckling av nya kurser och utbildningar inom kulturarvsområdet baserat på analyser av behov inom framförallt Västra Götalandsregionen. Från och med 2004 ges en 20-poängs kurs i "Kulturarvsaspekter på 1900-talets industrialiseringar" där huvuddelen av kursmomenten förläggs till Forsviks industriminnen. Kursen ges på halvtid med koncentration till helger.

Hösten 2006 startade en 10-poängskurs "Båtar, fartyg och skepp – en maritimhistorisk orienteringskurs". Här ges grundläggande kunskaper om de farkoster som trafikerat nordiska farvatten, med en inriktning på bevarande och vård av fartyg. Båda kurserna kommer att utvecklas och fördjupas i takt med efterfrågan.

/ www.conservation.gu.se /

Landsarkivet i Göteborg

Som statlig arkivinstitution har man en lång tradition i vår region av att förvalta även företagsarkiv.

Landsarkivet i Göteborg ingår i Näringslivets Arkivförening (NAF) som agerar på nationell nivå med att bland annat utveckla samarbetet mellan näringslivsarkiven och organisationer och företag som tar hand om företagsarkiv. En annan viktig uppgift är att främja vetenskaplig forskning och stimulera allmänheten att utnyttjar arkivens tillgångar.

Resurserna för Landsarkivet är idag begränsade när det gäller personal och utåtriktat arbete. Samlingarna är koncentrerade till Polstjärnegatan på Hisingen. Man är välkänd runt om ute i regionen och det finns sedan lång tid upparbetade kanaler för kontakter i samband med industriella omvandlingar och nedläggning. Stora samlingar finns inom bland annat den textila sektorn, handelshusen, varven och SJ.

Arkivet samarbetar med Ekonomiska Institutionen vid Göteborgs Universitet och regelbundet kommer studenter på besök. Det finns ett starkt intresse av att etablera kontakter ute i regionen och att delta i projekt inom ABM-sektorn. / www.ra.se/gla /

Länsstyrelsen

Länsstyrelsens kulturmiljöenhet handhar tillsyn över kulturmiljövården i länet, ansvarar för lagen om Kulturminnen och ger bidrag till kulturmiljövård. Man verkar för att kulturmiljön tas tillvara för en långsiktig hållbar utveckling av hela länet.

Under 2006 finns en prioritering av att fortsätta utvecklingsarbetet med Agenda kulturarv, ett arbete som tagits fram i samverkan med Västra Götalandsregionen, de regionala museerna och hembygdsrörelsen och som bygger på utvecklingsvisionen "Identitet och livsmiljö".

I enhetens verksamhet lyfts även fram identitetsbegreppet och att genom breda samarbeten utveckla hela regionen. Tematiskt har man arbetat med att lyfta fram olika delar av kulturarvet och kommer att utveckla folkhemmets kulturarv. I samarbete med Forsviks Industriminne har man under 2005 och 2006 genomfört ett projekt som behandlar agrar småindustri i Västra Götaland.

Av länets cirka 220 byggnadsminnen återfinns endast 7 % inom det industrihistoriska fältet (hantverk och järnvägsstationer borträknade).

I arbetet med att utveckla länets profil så kan det industriella kulturarvet lyftas fram och ges en speciell framtoning kopplat till kulturturismen. / www.o.lst.se/kulturmiljovard/

Repslagarmuseet

Föreningen Bevara Repslagarbanan i Älvängen bildades 1994 när frågan om rivning av Carlmarks gamla repslagarbana blev akut. Föreningen kunde inviga sitt museum 1996, men utsågs redan året innan av Svenska Industriminnesföreningen till Årets Industriminne. Anläggningen är byggnadsminnesförklarad. Verksamheten har alltsedan dess varit framgångsrik när det gäller såväl bevarandet av miljön som utvecklingen av repslagarteknik och besöksantal. Idag svarar föreningen för verksamhetens drift och Ale kommun äger repslagarbanan.

2004 fick föreningen ett kulturpolitiskt uppdrag av Västra Götalandsregionens Kulturnämnd inom det industrihistoriska fältet där man skall verka som en strategisk resurs.

Inriktningen på detta är att föreningen skall arbeta för att det traditionella repslageriet som kulturarv brukas och bevaras, att föreningen ansvarar för en regional organisering av arbetslivsmuseerna och därmed stärka lokala föreningars arbete. Slutligen skall man utveckla formerna för arbetslivsmuseernas samverkan inom Arkiv, Bibliotek och Museer (ABM) i regionen.

Årligen anordnas två konferenser i samverkan med Västra Götalandsregionen och Arbetsam som med olika tema vänder sig till regionens arbetslivsmuseer, den senaste var i Melltorps ramsåg i Hyssna. Under 2006 deltar man i ett gemensamt projekt med Glasbruksmuseet i Surte inom ABM sektorn. / www.repslagarbanan.se/

Stadsmuseet i Göteborg

Museet har ett regionalt uppdrag där fokus ligger på forskning, dokumentation och samlande. Man hade även en aktiv roll inom natur- och kulturmiljövården.

1993 bildades Stadsmuseet genom att fem museer i kommunen slogs. Samtidigt lades Industrimuseet på Gårda ned och fördes in i organisationen. Idag verkar man inom det industriella kulturarvets fält genom dokumentationer av etnologisk karaktär och även i bebyggelsefrågor kring storstadsutveckling och modernismens byggande.

/ www.stadsmuseet.goteborg.se/

Västarvet

Förvaltningen, som bildades 2002, utgör Västra Götalandsregionens samlade Natur –och Kulturarvsorganisation.

Här ingår Göteborgs Naturhistoriska Museum, Regionmuseum Västra Götaland, Lödöse Museum, Västergötlands museum, Bohusläns museum, Vitlycke museum, Studio Västsvensk konservatorsateljé, Forsviks industriminne och Hemslöjd Västra Götaland.

Västarvets institutioner är aktiva inom det industrihistoriska och fältet genom bland annat kulturmiljövården, etnologiska undersökningar, dokumentationer, konservering, Samdok och projektverksamhet. Omfattande rådgivningsverksamhet, arkiv och bibliotek samt utställningsproduktion ger underlag för en dialog med medborgare i hela regionen

Museerna skall utvecklas till kraftfulla samordningsaktörer inom det industrihistoriska området där föreningar och organisationer förvaltar kulturarvets olika uttryckssätt. Forsviks Industriminnen har fokuserat sin verksamhet inom det industrihistoriska fältet genom regionalt dokumentationsarbete och utbildningsinsatser bland annat med Göteborgs Universitet.

Västarvet har i uppdrag att arbeta aktivt med arbetet att upprätta en långsiktig plan för det industrihistoriska och maritima kulturarvet. / www.vgregion.se/vastarvet/

Dokumentationen sammanställd av Eric Julihn 2008.

Foto: Gösta Karlsson (överst sidan 3) och Eric Julihn (övriga bilder).